

МСц Биљана Видука¹ асистент

Висока техничка школа струковних студија у Зрењанину

ПЕРЦЕПЦИЈА МЛАДИХ О ОСОБИНАМА И СПОСОБНОСТИМА ПОТРЕБНИМ ЗА ПРЕДУЗЕТНИШТВО

САЖЕТАК: Посматрајући извештај Међународне организације рада (*International Labour Organization*) за 2012/13. укупна незапосленост на светском нивоу је око 200 милиона људи, односно 6% укупно расположиве радне снаге. Процењујући да је незапослено 75 милиона младих људи узраста од 15 до 24 године, што представља више од 12% свих младих људи. 85% од њих живи у земљама у развоју. Јасно је да ће тема самозапошљавања младих бити врло актуелна у наредном периоду посебно ако на њу гледамо као на извор нових радних места и економске динамике, као и извор унапређења живота младих људи и њихове економске независности. Намеће се закључак да је неопходно подстицање предузетничког понашања код младих људи. У раду ће бити приказан део резултата емпиријског истраживања “Предузетничке тежње ученика у средњим стручним школама”. Циљ овог истраживања био је да се утврди постојање предузетничких тежњи међу средњошколском омладином, са посебним освртом на перцепције неопходних особина предузетника и самоперцепције властитих способности за предузетништво, под претпоставком да су оне у позитивној корелацији. Истраживање је обављено у јуну 2012. године на узорку од 300 ученика селектованих у три средње стручне школе: Економско-трговинска школа из Кикинде, Хемијско-

1 biljana@viduka.info

прехрамбена и текстилна школа “Урош Предић” из Зрењанина и Техничка школа „23.мај“ из Панчева.

У истраживању су коришћене методе испитивања, статистичке методе и компаративни метод. Добијени подаци обрађени су статистичким методама.

Кључне речи: предузетништво, предузетничке тежње, предузетништво младих, особине предузетника...

УВОД

Предузетништво је језгро савременог пословања јер управо стално рађање и развој нових пословних подухвата омогућава виталност тржишној привреди. Ти нови пословни подухвати чине значајну пропорцију иновативних производа који трансформишу начин нашег живота и рада. „Предузетништво је делатност појединца (предузетника) усмерена на покретање, организовање и перманентно иновирање организације (предузећа), с основним циљем стварања новог тржишта и остваривања добити...“ (Пауновић, С., 2009)

Услови неизвесности и несигурности у којима се одвија пословање на тржишту предузетнички подухват претвара у изазов. Но, не постоји само једна дефиниција предузетништва.

Историјски посматрано, предузетништво се различито третирало и манифестовало. Почеди предузетништва као креативне и иновативне делатности могу се открити још код старих цивилизација попут вавилонске, египатске, арапске и кинеске. Сама реч предузетништво (“entrepreneurship”) потиче од француске речи “entreprendre”, што значи чинити, преузети, урадити нешто. Предузетништво, као пракса, подразумева стварање нових организација у циљу искоришћавања идентификованих шанси.

Концепт предузетништва је познат још од XVII века, док академско изучавање овог феномена почиње тек од XVIII века. Тек у XX веку је дата прва свеобухватна дефиниција. Њу је дао познати научник *Schumpeter* 1934. године: „све фирме које су склоне иновирању уводе једну од следећих нових комбинација: нове производе или услуге; нове методе производње; нова тржишта; нове изворе снабдевања; нову организацију индустрије“. (*Schumpeter, J.*, 1982)

Предузетништво је, према *Schumpeter-u*, способност која, потпуно независно од власништва над капиталом, претпоставља иницијативу, ауторитет, предвиђање и вођство. Више је ствар воље, него интелекта. Први је прецизно описао улогу предузетника у економији. Предузетник је покретач технолошких промена. Подвлачио је да предузетник врши иновације не само тако што користи иновације других, већ и увођењем нових начина производње, нових производа и нових облика организације.

Много је обухватнија дефиниција коју је дао амерички економиста *R. Hisrich* 1985. године. По његовој дефиницији предузетништво представља „ процес који се састоји у креирању нечег новог за шта је потребно време и велики уложен труд, при чему се преузимају психолошки, финансијски, и други облици ризика, а за узврат добија материјална сатисфакција“. (*Hisrich, R. и сар., 1985*)

Peter Drucker је за предузетништво рекао: „... ово дефинише предузетника и предузетништва - предузетник увек тражи промене, одговара на њих, и користи их као прилику.“ „Предузетници иновирају. Иновација је специфичан инструмент предузетника“ (*Drucker, P., 1985*)

Дакле, могли би смо сумирати шта је предузетништво користећи закључак *Steve Gedeona*: „Предузетништво је вишедимензионалан концепт који укључује поседовање малог бизниса (*Risk Theory*), као иновативан (*Dynamic Theory*), делујући као лидер (*Traits School*), или оснивајући ново предузеће (*Behavioral School*). То укључује уочавање могућности да се тржиште доведе до равнотеже (*Austrian School*) или изазове неуравнотеженост кроз “креативне деструкције” (*Schumpeter*) . То укључује да ово радите сами, у тиму или унутар компаније. То укључује почињање без икаквих средстава и стварања нових вредности у домену пословања, друштвених вредности, у влади или науци.“ (*Gedeon S., 2010*)

У данашњим условима када се губи сигурност посла на дуги рок у већим организацијама, многи виде предузетништво као идеалан начин да креирају своју властиту сигурност посла и да сами остваре успех.

Један од највећих изазова са којима се суочава већина земаља у свету данас јесте незапосленост младих. Укупна стопа незапослености расте алармантном брзином. Међу незапосленима поражавајуће је висока стопа младих људи. Млади људи представљају 1/5 светске популације и 50% укупно незапослене глобалне радне снаге. Млади обухватају више од 98 милиона од укупних 192 милиона незапослених људи. 85% од њих живи у земљама у развоју. Како Међународна организација рада (*International*

Labour Organization) предвиђа, до 2015. године, приближно 660 милиона младих људи ће тражити запослење. (*International Labour Organization*, 2013)

У оваквој ситуацији, код влада и међународних организација, расте препознавање значаја предузетништва младих као важне стратегије за интеграцију младих на тржиште рада.

ПРЕДУЗЕТНИШТВО МЛАДИХ

У неким од земаља предузетништво младих препознато је као обећавајућа алтернатива за смањење незапослености. Предузетништво младих може помоћи одржавању растућих економија, у интегрисању радне снаге и довести до укупног развоја друштва. Предузетништво, посебно омладинско, је у сваком друштву знак напретка јер има утицај на социјални, културни и привредни напредак. Међутим, предузетништво, само по себи, није решење за проблем незапослености младих. Предузетништво треба посматрати као једно од решења у ширем спектру.

Важност предузетништва младих налазимо у: креирању могућности за самозапошљавање и запошљавање младих људи, враћању и увођењу маргинализованих група младих људи у привредне токове, утицају на неке од социо-психолошких проблема и деликвенције која настаје под утицајем незапослености, промоцији иновативности, промоцији ревитализације локалних економија, осетљивости младих предузетника на нове економске могућности и трендове, пружању осећаја корисности и припадања младим људима, помагању младим људима при развој нових вештина и искустава које могу да се примени и у многим ситуацијама у животу.

Дванаест година од потписивања Лисабонске повеље, у Србији је регистровано само 16% предузећа чији су власници млади, до 35 година старости.

Посматрајући број незапослених људи у Републици Србији који износи 23,7%, по евиденцији Националне службе за запошљавање Републике Србије (НСЗ), где проценат младих у том броју износи: 15-24 године старости 51,90% и 25-34 године старости 32,00% поставља се питање зашто се млади људи, с обзиром на незапосленост, не опредељују у значајнијем броју за отпочињање сопственог бизниса. (НСЗ, 2014)

Да ли млади људи сматрају да имају довољно знања, вештина и развијених особина за отпочињање сопственог посла? Које особине по њима треба да имају да би отпочели сопствени посао?

Један од фактора који утиче на развој предузетништва су личне особине (карактеристике) предузетника. Оне су најважније у фази започињања бизниса, способност учења из искуства постаје значајнија после оснивања бизниса, а раст и развој бизниса зависе од стеченог искуства, знања и способности прилагођавања утицајима из окружења. Међутим, најважнија је добра пословна идеја, производ или услуга који има тржишни потенцијал и ресурси неопходни да се та идеја успешно реализује.

Важно је да потенцијални предузетник поседује: потребу за постигнућем, тежњу да се сопственим радом контролише судбина, високу толеранцију нејасноће, широк поглед на проблем, хватање у коштац са проблемима и да теже што бољем образовању.

Међу важним особинама предузетника убрајамо: преузимање ризика, независност, унутрашњи центар контроле, самоиницијативност, самопоуздање, прилагодљивост и упорност. Услови, могућности и опасности екстерног окружења су од одлучујућег значаја и утицаја на пословање свих субјеката, па тако и на пословну активност предузетника. Значај је тиме већи што је дејство фактора из окружења најчешће тешко предвидети, проценити и измерити, и углавном их пословни субјекти не могу контролисати, нити обликовати.

ТРАНЗИЦИОНЕ ФАЗЕ У РАЗВОЈУ МЛАДИХ ПРЕДУЗЕТНИКА

Предузетништво младих укључује развој предузетничких ставова, вештина и могућности за младе људе, од средње школе кроз младост. Млади предузетници разликују се од старијих предузетника и морају се суочити са специфичним изазовима за покретање посла. *Chigunta* је предложио три нивоа транзиционе фазе у развоју. Фазе могу варирати зависно од окружења и стања у одређеним државама:

1. **Пре-предузетници** од 15 до 19 година старости (*Pre-entrepreneurs*) - Ово је формативна фаза која служи као пробни период. Већина младих у овој групи су "пре-предузетници" који имају врло низак ниво власничког учешћа у микро предузетничком сектору. Млади људи су често у транзицији из сигурности дома, или образовања, на радно место. Али, како *Curtain* примећује, за многе младе људе,

прелаз из образовања на посао није само један корак од напуштања образовног система и уласка у свет рада. У многим земљама тај транзициони период траје дуго и нема очигледну почетну позицију нити завршну. Може да укључује неколико корака између образовања и посла. Као последица тог стања пре-предузетници имају тенденцију да експериментишу са разним активностима пре него себе виде у неком од бизниса. (*Curtain, R, 2010*) Фазе кроз које пролази млади пре-предузетник су: формативна фаза, развојна фаза и старт-ап фаза.

2. **Предузетник у настајању** од 20 до 25 година (*Budding entrepreneurs*) - Ово је фаза раста. Ови млади људи тек почињу покретање сопственог посла. Кључ изазова за њих је повећати стопу преживљавања и успеха у новим предузећима. *White* и *Kenyon* примећују да је раст или проширење постојећег пословања често заборављен аспект у предузећу. (*White* и *Kenyon, 2000*) Ови млади људи вероватно су стекли одређено искуство, вештине и капитал који би им омогућили покретање сопственог посла. Они су често суочени са три могуће опције: да остану заглављени у рубним активностима, изађу из посла и воде успешан бизнис. То значи да предузетници у настајању (развоју) имају другачији сет потреба од оних пре-предузетника и потенцијалних предузетника. Ова фаза захтева вишеструке компетенције младог предузетника.
3. **Настали предузетник** од 25 до 29 година, односно 35 година - Ови предузетници имају већи ниво зрелости него претходна два нивоа. Они имају више животног и пословног искуства, па самим тим бизниса које они воде су вреднији од бизниса које воде млађи млади предузетници. Потребне ове групе предузетника су умногоме другачије од претходне две групе. Они су углавном власници бизниса који стагнирају. Главни изазов за ове младе предузетнике је да трансформишу своја предузећа у комерцијално одрживе и конкурентне мале бизнисе.

ОСВРТ НА ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА

Спроведена су бројна истраживања у свету о стању предузетништва младих, испитиване су перцепције о предузетништву младих људи, мотиви младих за отпочињање сопственог посла, баријере које виде за покретање бизниса, подршка која им је потребна и сл. У овом раду издвојена

су истраживања спроведена од стране домаћих и међународних организације.

У истраживању које је спровела *HBO Грађанска иницијатива Србије* 2011. године, у 16 градова и општина Србије под називом “Млади и предузетништво” у којем је учествовало 1200 младих старости од 15 до 30 година, се види да млади углавном нису мотивисани да отпочну сопствени бизнис, њих 58% не планира да отпочне сопствени бизнис у наредних пет година. 66% њих би покушало да буде предузетник да има материјалну подршку државе у првим годинама рада, 54% када би на тржишту владала здравија конкуренција, 52% када би могли да добију повољан кредит и 46% када би имали могућност да стекну искуство у вођењу посла.

Универзитет Нови Сад је у оквиру *UNESCO катедри за предузетништво* спровео истраживање „Предузетничке тежње студената у Војводини“ на узорку од 250 студената. У сегменту сопствених перцепција студената за отпочињање бизниса забележени су налази:

„Присуство предузетничких тежњи позитивно корелира са самоперцепцијом личних способности, знања и вештина неопходних за предузетничке подухвате, што се може оценити као важна претпоставка за прелазак из фазе тежњи и жеља у фазу остварења, односно отпочињања властитог бизниса.“ (Марков и Мирков, 2008)

Youth Business International је 2011. године спровео и објавио истраживање о предузетништву младих на глобалном нивоу у којем су учествовала 1023 млада предузетника из 21 земље. Истраживање је показало да нефинансијска подршка у облику меноторинга и тренинга има значајан утицај на самопоуздање и успех младих људи у бизнису.

Kaufman Фондација је објавила извештај на бази истраживање спроведеног 2010. године у Сједињеним Америчким Државама под називом Пулс младих. У истраживању које је спроведено 2010. године учествовало је 5077 младих узраста од 8 до 24 године. Испитивање је спроведено методом интервјуа. Данашњи млади схватају да је напоран рад интегрални део предузетништва. Млади који су спремни да започну бизнис или познају неког предузетника се слажу са тврдњом, више него остали, да ће им напоран рад омогућити да постану успешни у бизнису и да је започињање сопственог посла пожељније од других опција запошљавања.

G20 Young Entrepreneurs' Alliance (G20YEA) је 2011. године објавила извештај из 20 највећих економија које су одговорне за 75% глобал-

ног GDP. 44% младих предузетника тврди да се на неуспех у њиховим земљама гледа као на процес учења и стицања искуства. 70% испитаника сматра да ученици морају проћи едукацију из области предузетништва како би се определили за предузетништво и били успешан предузетник. 31% испитаника сматра да је за неуспех пресудно недостатак пословних вештина. 88% испитаника сматра да су тренинзи и додатна едукација, те промоција успешних предузетника и њихових предузетничких прича пресудни за опредељивање младих за започињање сопственог бизниса у наредне три године. 70% испитаника сматра да ће бизнис инкубатори и менторинг програми имати велики утицај на развој предузетништва у наредне три године.

ИСТРАЖИВАЊЕ – ПЕРЦЕПЦИЈА НЕОПХОДНИХ ОСОБИНА ПРЕДУЗЕТНИКА И САМОПЕРЦЕПЦИЈА ВЛАСТИТИХ СПОСОБНОСТИ ЗА ПРЕДУЗЕТНИШТВО КОД ИСПИТАНИКА

У оквиру истраживања које је извршено у јуну месецу 2012. године предмет истраживања је била развијеност предузетничких тежњи ученика средњих стручних школа, при чему је један од задатака истраживања био да утврдимо корелацију присуства предузетничких тежњи са самоперцепцијом личних способности, знања и вештина неопходних за предузетничке подухвате, полазећи од претпоставке да постоји позитивна корелација. У оквиру целокупног спроведеног истраживања у складу са методологијом је дефинисана основна и помоћне хипотезе.

Основна истраживачка хипотеза гласи: на формирање предузетничких тежњи код ученика средњих стручних школа значајан утицај има образовни систем и знања добијена из области предузетништва, у смислу да ученици који у оквиру свог образовања стичу спознаје, знања, вештине и позитивне ставове о предузетништву имају жељу да након завршетка школовања отпочну сопствени бизнис.

Поред основне дефинисане су и **помоћне хипотезе:**

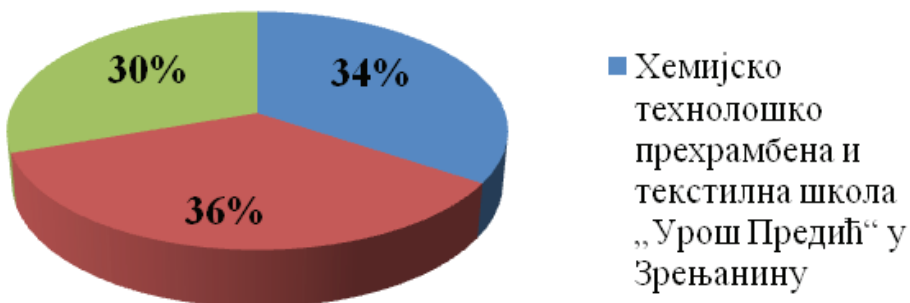
1. На формирање предузетничких тежњи утиче социопрофесионални статус родитеља у том смислу да се већа учесталост тежњи ка предузетништву среће код ученика из средине друштвене стратификације и родитеља предузетника;
2. Код младића су учесталије тежње ка самосталном бизнису него код девојака;

3. Предузетничке тежње детерминисане су у значајној мери врстом средње школе;
4. Школски успех утиче на формирање предузетничких тежњи: ученици са нижим просечним успехом су више окренути ка предузетништву као опционој (алтернативној) каријери у будућности, док су очекивања ученика са вишим просеком окренута ка наставку учења, односно студирању;
5. Претходно предузетничко искуство је позитивно повезано са предузетничким тежњама ученика;
6. И на крају, присуство предузетничких тежњи позитивно корелира са самоперцепцијом личних способности, знања и вештина неопходних за предузетничке подухвате. (Видука, Б., 2014)

У истраживању су коришћене следеће методе: метод испитивања, статистичке методе и компаративни метод. Подаци за ово истраживање прикупљени су методом испитивања и за ту сврху је конципиран стандардизовани упитник. Добијени подаци обрађени су статистичким методама: χ^2 kvadrat и T test независности два обележја и дескриптивна статистика прагом значајности од $p = 0,05$.

У испитивању је учествовало 300 ученика, а испитиване средине су биле три средњостручне школе у Банату. У овом раду ћемо представити део истраживања које је обухватио доказивање помоћне хипотезе број шест.

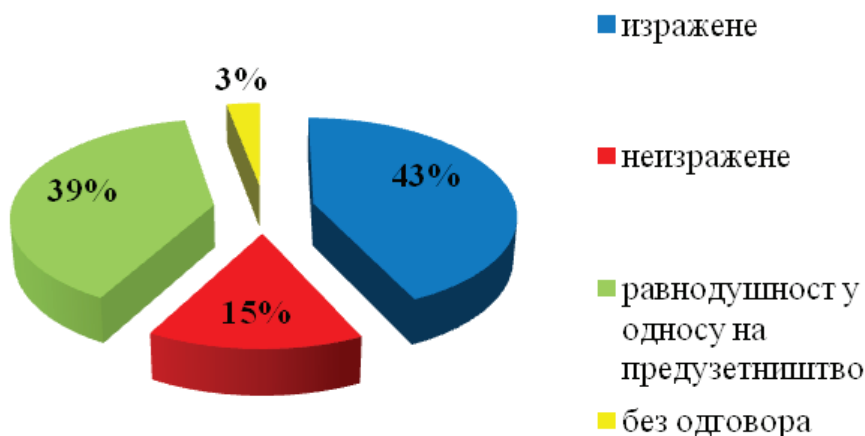
Графикон 1: Структура узорка према врсти средње школе

Извор: Аутори

У графикаону 2 је приказана раширеност предузетничких тежњи међу испитаном групом средњошколаца у Банату, из које се види да скоро половина испитаника (43%) има изражене предузетничке амбиције наспрот 15% оних који немају такве амбиције. Ипак, важан је и податак да 39% испитаника до сада није размишљало о предузетништву, док 3% њих није одговорило на ово питање.

Графикон 2: Раширеност предузетничких тежњи међу ученицима средњих стручних школа у Банату

У испитивању предузетничких тежњи ученика средњих стручних школа један од задатака је био и да се испита перцепција ученика о неопходним особинама које треба да поседује предузетник. Испитаницима је постављено овакво питање и од њих се тражило да оценама од 1 до 5 вреднују 12 понуђених особина. Резултати одговора показују да су испитани ученици највишим средњим оценама вредновали особине попут истрајности и упорности (4,72), посвећености послу (4,62), самопоштовања (4,58) и жеље за постигнућем (4,58%). Најниже су вредновали особине као што су склоност ка ризику (3,46), независност и аутономија (3,64) и новчана мотивација.

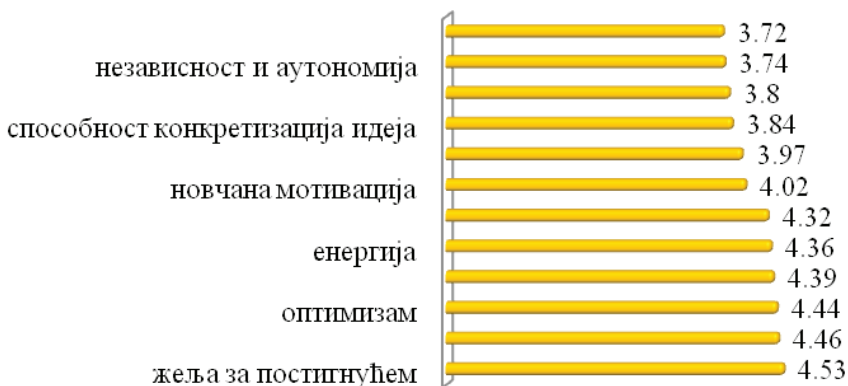
Графикон 3: Перцепција непоходних психолошких особина предузетника испитаних ученика

Извор: Аутори

Када смо испитаницима поставили питање да исте особине вреднују код себе, добили смо нешто мало другачију дистрибуцију одговора. Наиме, испитани школарци код себе највише вреднују особине потребне за отпочињање сопственог посла као што су: жеља за постигнућем (4,53), истрајност (4,46) и оптимизам (4,44), док су најниже оцене добиле особине попут склоности ка ризику (3,72), независности и аутономији, (3,74) и способности контроле (3,80).

Графикон 4: Самоперцепција психолошких особина потребних за предузетништво

Извор: Аутори

Као своје предности за отпочињање властитог бизниса испитани ученици у целини сматрају следеће карактеристике: одговорност и тачност у испуњавању обавеза (4,31), мотивација да направе нешто ново (4,31), перцепција властите способности да послове умеју да држе под контролом (4,29). Најниже вредноване предности су: наставак породичне традиције (2,36), поседовање земље (2,62) и поседовање пословног простора (2,83).

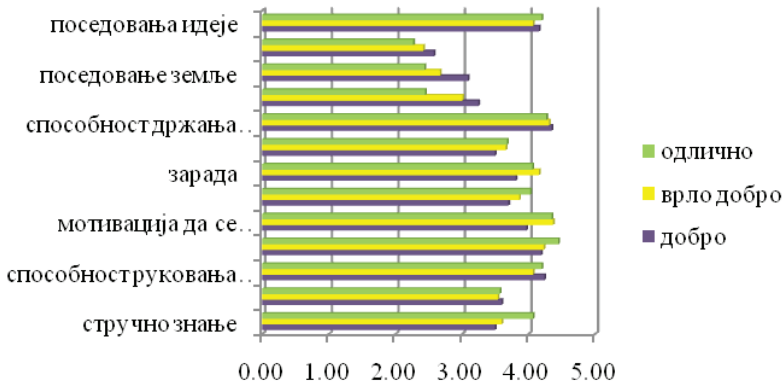
Графикон 5: Перцепција властитих предности за отпочињање сопственог посла

Извор: Аутори

У анализи вредновања сваке од наведених предности од стране испитаника, уочено је да приликом вредновања појединих предности постоје статистички значајне разлике између група ученика с обзиром на школски успех, врсту школе и изражену предузетничку тежњу. У анализи вредновања сваке од наведених предности од стране испитаника, уочено је да приликом вредновања појединих предности постоје статистички значајне разлике између група ученика с обзиром на школски успех, врсту школе и изражену предузетничку тежњу. У анализи сопствене предности за отпочињање бизниса кроз призму школског успеха установљено је постојање статистички значајне разлике ($hi\ kvadrat = 30.47; df = 12; p < 0.05$). У погледу перцепције стручног знања за отпочињање бизниса као што се у графикону 6 види ученици са одличним успехом у већој мери од друге две групе ученика стручно знање схватају као предност за отпочињање бизниса.

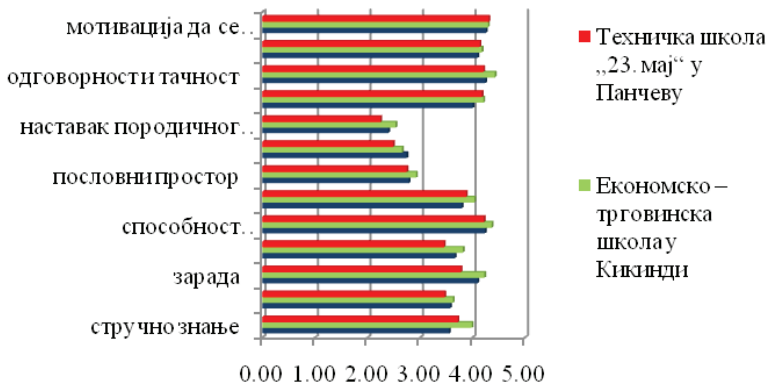
Графикон 6: Перцепција стручног знања за отпочињање бизниса

Извор: Аутори

Ученици Економске школе нешто чешће од ученика друге две школе своје стручно знање процењују као предност за отпочињање сопственог бизниса (h_i kvadrat = 17.55; $df = 8$; $p < 0.05$). Такође, ученици Техничке школе, у значајно већој мери у односу на остале две школе сматрају да је мотивација да остваре велику зараду њихова предност за отпочињање властитог бизниса (h_i kvadrat = 16.71; $df = 8$; $p < 0.05$). И на крају ученици Хемијске прехранбене и Економске школе процењују способност држања под контролом послова које обављају као сопствену предност за отпочињање бизниса, док је та особина процењена нешто ниже код ученика Техничке школе (h_i kvadrat = 16.59; $df = 8$; $p < 0.05$).

Графикон 7: Перцепција властитих предности за отпочињање сопственог бизниса с обзиром на врсту школе

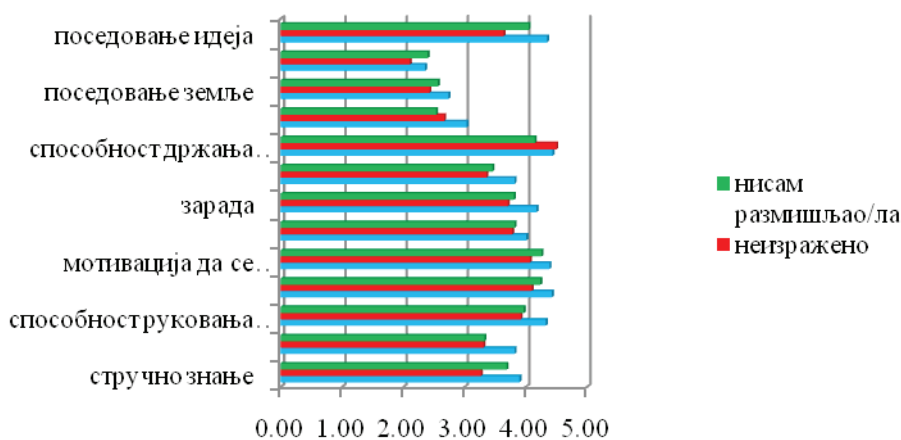

Извор: Аутори

Истраживањем је такође утврђено да ученици који имају намеру да оснују властити бизнис, процењују нешто више спремност на ризик као своју предност за оснивање бизниса (h_i kvadrat = 14.45; $df = 8$; $p = 0.071$), него испитаници који немају намеру.

Испитаници који имају намеру да оснују властити бизнис чешће код себе препознају добру идеју као сопствену предност (h_i kvadrat = 18.59; $df = 8$; $p < 0.05$).

Графикон 8: Перцепција особина испитаних ученика који имају намеру да отпочну сопствени бизнис

Извор: Аутори

Као своја ограничења за отпочињање властитог посла испитани ученици у првом реду виде недостатак почетног капитала (3,44), потом недостатак знања из области пословања предузећем (2,88), па недостатак познанстава у пословном свету (2,87), а на последњем месту су недостатак самопоуздања (2,15) и недовољно знања из области у којој би отпочели сопствени посао.

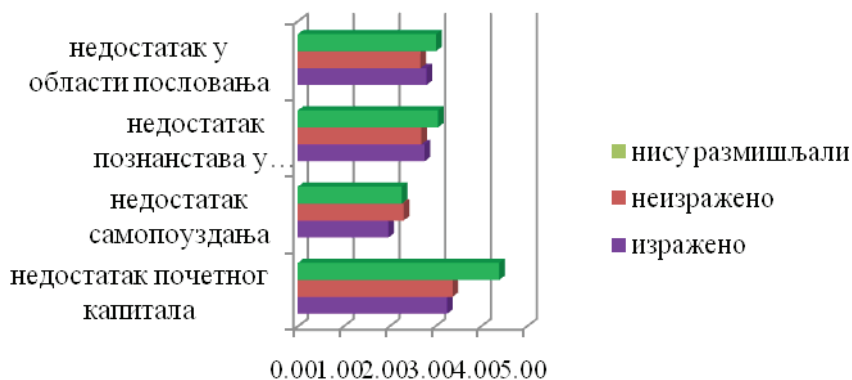
Графикон 9: Перцепција сопствених ограничења за отпочињање сопственог бизниса

Извор: Аутори

У погледу перцепције властитих ограничења за отпочињање сопственог посла међу испитаним групама средњошколаца не постоје статистички значајне разлике, осим у случају перцепције недостатка самопоуздања. Наиме, ученици са израженим предузетничким тежњама, ређе од осталих процењују недостатак самопоуздања као сопствено ограничење властитог бизниса ($h_i \text{ kvadrat} = 19.43; df = 8; p < 0.05$).

Графикон 10: Перцепција ограничења за отпочињање сопственог посла

Извор: Аутори

ЗАКЉУЧАК

Предузетништво, уз идеје и знање, чине и одговарајуће особине предузетника. При покретању сопственог посла није довољно само одлучити да се отпочне са сопственим послом. Покретање сопственог посла подразумева покретање многих унутрашњих снага и особина. Неке особине се поседују док другим особинама треба подстицај и рад на њиховом развијању. Према резултатима овог истраживања, испитани ученици средњих стручних школа, као најзначајније особине предузетника наводе особине попут истрајности и упорности, посвећености послу, самопоштовању и жељи за постигнућем. Што се, пак, тиче перцепције властитих особина, потребних за вођење бизниса, испитаници највише вреднују следеће своје особине: жеља за постигнућем, истрајност и оптимизам. Као своје предности за отпочињање властитог бизниса испитани ученици у целини сматрају следеће карактеристике: одговорност и тачност у испуњавању обавеза, мотивација да направе нешто ново, перцепција властите способности да послове могу да држе под контролом. Најниже вредноване предности су: наставак породичне традиције, поседовање земље и поседовање пословног простора. Карактеристично је да су ученици који имају намеру да оснују властити бизнис, проценили нешто више спремности на ризик као своју предност за оснивање властитог бизниса. Исто тако, ови испитаници чешће код себе препознају добру идеју као сопствену предност. Као своја ограничења за отпочињање властитог посла испитани ученици у првом реду виде недостатак почетног капитала, потом недостатак знања из области пословања предузећем, па недостатак познанстава у пословном свету, а на последњем месту су недостатак самопоуздања и недовољно знања из области у којој би отпочели сопствени посао.

Поређењем резултата истраживања спроведених пре и приказаног истраживања, примећује се да у одговорима младих људи преовладава став да је једна од најважнијих предуслова за отпочињање сопственог посла поседовање стручног знања. Из овог става видимо да значајан утицај на њихово одређење има образовни систем и знања добијена из области предузетништва, у смислу да ученици који у оквиру свог образовања стичу спознаје, знања, вештине и позитивне ставове о предузетништву имају израженије предузетничке тежње. Иако наставни предмет предузетништво још увек није као обавезни предмет постао саставни део школских програма, скоро две трећине испитаника процењује да су знања из предузетништва која су стекли довољна или делимично довољна.

Приметно је да перципирају склоност ка ризику као једну од најважнијих особина, што и јесте једна од најважнијих карактеристика предузетништва. Исто тако позитивним тумачимо што млади људи препознају своје особине као што су истрајност, мотивисаност и жељу за постигнућем као најважније психолошке особине потребне за предузетништво и оне су највише изражене код ученика који имају изражене предузетничке тежње. С обзиром да тренутно у Србији предузетници настају углавном из нужде а мање из прилике, препознате на тржишту, радује податак да су млади препознали поседовање идеје као важан елемент за отпочињање посла.

Укупни налази истраживања, поред резултата сличних истраживања на ову тему, могли би бити од користи како творцима економских стратегија, тако и још више творцима образовних стратегија код нас, у којима би мере подршке за развој предузетништва, тачније предузетничког образовања, морале бити много шире и конкретније. Увођење добро осмишљених садржаја из предузетништва у програме са применом интерактивних вежби за ученике, путем којих би они стекли знања и усвојили вештине потребне у предузетништву подстакло самозапошљавање у условима драматично високе незапослености.

Истраживање је показало да перцепција младих људи о особинама и способностима потребним за предузетништво позитивно корелира са предузетничким тежњама јер су поменути ученици препознали најважније особине за предузетнике као неопходне и при томе су препознали реална ограничења, како сопствена тако и из окружења.

Из теоријске перспективе, истраживање представља важан корак у разумевању фактора који утичу на одређење ка предузетништву младих људи у Србији. Према знању аутора постоје још два истраживања у Србији која су заснована на истој или сличној методологији. Ограничења истраживања огледају се у величини узорка. Узорак је чинило 300 ученика из три средње стручне школе у Банату. Испитивање већег броја младих људи из Србији и различитих узраста омогућио би уопштавање резултата за младу популацију у Србији. Резултати истраживања примењиви су на испитиваном региону за узраст младих људи од 15 до 18 година старости, а не могу се применити на различите узрасте младих људи у Србији. Наредна истраживања ће обухватити већи број младих људи и из различитих региона.

SUMMARY

YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION OF ENTREPRENEURIAL SKILLS AND TRAITS

According to the Report of the International Labor Organization for 2012/13 the total unemployment rate at the global level amounts to around 200 million people and/or 6% of the total available labor force. Twelve per cent of that amount is young people aged 15 to 24 years. Eighty-five per cent of them live in developing countries. It is evident that youth self-employment will become very popular in the forthcoming period especially if viewed as a source of new jobs and economic dynamics as well as the source of improvement of lives of young people and their economic independence. Therefore, it may be concluded that it is necessary to encourage entrepreneurial behavior among young people. The paper will present the results of an empirical study "Entrepreneurial aspirations of students in secondary vocational schools". The aim of this study was to determine the existence of entrepreneurial aspirations among high school youth, with special regard for the perception of necessary traits of entrepreneurs and self-perception of own abilities for entrepreneurship, assuming these are positively correlated. The survey was conducted in June 2012 on a sample of 300 students in three of selected secondary vocational schools: School of Economics and Trade in Kikinda, "Uroš Predić" School of Chemical Engineering, Food and Textile Industry and "23.maj" Technical School in Pančevo. The research used testing, statistical methods and the comparative method. The obtained data were analyzed using statistical methods.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial aspirations, youth entrepreneurship, characteristics of entrepreneurs

ЛИТЕРАТУРА

1. Viduka, B.: „Analysis of entrepreneurial aspirations of High Vocational School Students”, Master dissertation, University Novi Sad UNESCO Chair for Entrepreneurial study, 2014.
2. Gedeon S.,: “What is Entrepreneurship?”, Ted Rogers School of Management, Ryerson University Toronto, Ontario, Canada M5B 2K3, 2010.
3. Drucker, P.: „Innovation and Entrepreneurship“, New York, NY: Harper Perennial, 1985.
4. International Labour Organization: „Global Employment Trends 2013“, преузето на www.ilo.org.
5. Марков, С., Мирков, С.: „Универзитет и предузетништво“, Универзитет у Новом Саду, 2008.

6. Национална служба за запошљавање “Статистички билтен НСЗ”, 2014; доступно на www.nsz.gov.rs.
7. Paunovic, S.: „Entrepreneurship education - to make it more efficient and entrepreneurial“, 2009.
8. Пенезић, Н.: „Предузетништво“, Академска књига Нови Сад, 2010.
9. Schumpeter, J.: „Capitalism, Socialism and Democracy“, Globus, Zagreb, 1982.
10. Hisrich R., Peters D., Michael P.: „Entrepreneurship“, V Edition, 2002, McGraw-Hill Companies, 1985.
11. Hisrich, R., Robert D., Michael P. Peters, Shepherd, A. D.: „Entrepreneurship“, VI Edition New York: McGraw-Hill Irwin, 2005.
12. Curtain, R.: „Towards a Youth Employment Strategy“, Report to the United Nations on Youth Employment, 2000.
13. White and Kenyon: “Enterprise-Based Youth Employment Policies, Strategies and Programmes”, 2000.
14. Youth Entrepreneurship: Meeting the Key Policy Challenges, Francis Chigunta Wolfson College, Oxford University, England, 2002.

RÉSUMÉ

One of the main challenges faced by most countries in the world is youth unemployment. The total unemployment rate is growing at an alarming pace. The devastating fact is the high unemployment rate among young people. Young people make up 1/5 of global population and 50% of the total global labor force. Young people make more than 98 million of 192 million of unemployed people. Eighty five per cent of them reside in developing countries.

As predicted by the ILO (*International Labor Organization*), approximately 660 million of young people will seek employment.

As a result, there is a growing awareness among governments and international organizations that as jobs become scarce, youth entrepreneurship becomes an important strategy for integrating youth into labor markets. In some countries youth entrepreneurship has been recognized as a promising option for reducing unemployment. Entrepreneurship may help to keep economy growing, integrate labor force and yield an overall development of society. In every society, entrepreneurship, particularly youth entrepreneurship is a sign of progress and development as it has an impact on the social, cultural and economic development. However, entrepreneurship by itself is not a solution to the problem of youth unemployment. Entrepreneurship should be observed as one of the solutions

in a broader sense. The importance of youth entrepreneurship is reflected in: creating opportunities for youth self-employment and employment, integration and introduction of marginalized groups in the economy, impact on some of the socio-psychological problems and delinquency that arise from unemployment, promotion of innovation and novelties, promotion of revitalization of local economies. Young entrepreneurs may be particularly sensitive to new economic opportunities and trends. Entrepreneurship provides young people with a sense of usefulness and belonging, it helps young people develop new skills and gain experience that may be applied in manifold real life situations.

Youth entrepreneurship (aged between 15 to 29 years and often extended to 35 years of age) includes the development of entrepreneurial attitudes, skills and possibilities for young people starting from the secondary school. Young entrepreneurs face particular challenges in starting their own business.

The research was carried out in June 2012 on a sample of 300 students selected in three vocational high schools: School of Economics and Trade in Kikinda, "Uroš Predić" School of Chemical Engineering, Food and Textile Industry, and Technical School "23.maj" in Pančevo.

The test methods, statistical methods and benchmarking method have been applied during the research. The objective of the research "Entrepreneurial Aspirations of High Vocational School Students" was to examine the presence of entrepreneurial aspirations among high school students. The aim of this study was to determine the existence of entrepreneurial aspirations among high school youth, with special regard for the presence of entrepreneurial aspirations, assuming these are positively correlated. Based on the results of this research, the surveyed vocational school students state the following entrepreneurial characteristics as the most important: determination, dedication, self-respect and desire for achievement. In general, the surveyed students believe that their advantages in business start-up lie in the following characteristics: responsibility and accuracy, motivation to create something new, perception of the own ability to keep the business under control. The overall findings of the research, in addition to the results of similar researches on this topic, may be useful both for economic strategy developers and educational strategy developers. These strategies should enforce more comprehensive and broader measures for the development of entrepreneurship, namely entrepreneurial education.

Овај рад је примљен **22.04.2013.** а на састанку редакције часописа
прихваћен за штампу **28.05.2013.** године.